

KOVÁCS KRISZTINA

Maszkok mögött

TÓBIÁS KRISZTIÁN ÉS SZABÓ PALÓCZ ATTILA
KÖTETEIRŐL

zEtna Kiadó
Zenta, 2012
72 oldal, 1600 Ft

”

Az allúziók, reminiscenciák, travesztiák a lírikus szubjektum gyakori poétikai eszközei, a forma- és stílusgyakorlatok pedig a lírai én kedvelt, látható vagy éppen megfejtésre váró önmeghatározó gesztusai. Tóbiás Krisztián és Szabó Palócz Attila közelmúltban megjelent kötetei az álarcba burkolózó, átíró, továbbíró, „túlíró” poéták kísérletei. A két vajdasági gyökerű, ma már Magyarországon élő szerző lírikusi iskolázottságát, technikáit szemrevételezve lépten-nyomon a metrikai játékokat szívesen űző, írói maszkok mögé gyakran bújók Új Symposion-nemzedék aurájával, alkotói módszereivel szembesülhet az olvasó. Tóbiás és Szabó Palócz versei sokszor használják ezt a vendégszövegekből, imitációkból, halmozásokból, a névmágia hagyományos irodalmi, retorikai gyakorlataiból épülő tradíciót. Újabb verseik az átíraton is túllépő poétikai kísérletek, amelyek a lírai experimentumok inspiráló tartományában lelnek otthonra. A *Túliratok* Tóbiás harmadik önálló könyve, előző válogatásai közül különösen első verses gyűjteménye, a 2006-os *Ver/sec* darabjai szóaltatták meg nagy kedvvel a mesterek poétikai univerzumának „gazdatestébe” költöző narrátorok hangját. Az Ex-Symposion szellemi műhelyéhez kapcsolódó alkotó új könyvének átköltései a poétai magatartásformákhoz határozott ironiával közelítve járnak körbe az írás, a költészet gondjait, miközben a klasszikus elődök és a jelenlegi pályatársak, barátok szövegforgácsaiban „garázdálkodva” aktualizálják az ismerős textusokat. Tóbiás kötete az hommage többfajta variációját mutatja meg, a többé-kevésbé szöveghűen megidézett pretextusok látható idézetként, kurzivált sorokként simulnak a „továbbírat” részletei közé. A stílus és a forma szigorúbb és finomabb játéka a válogatás egészének meggondolt komponáltságában találják meg mozgásterüket, láthatóan nem kötve gúzsba a magyar líra évszázadai közt bolyongó elbeszélőket.

A négy ciklusba rendezett *Túliratok* versei a zEtna webmagazin ötletéből, az egy verset több költő által újraíró kí-

sérletek újragondolásából születtek. Az átdolgozott költemények itt közreadott formájukban az írás, az ihlet, a szerzői habitus problémáival foglalkoznak, a nyitány rögtön a *Mi Atyánk* Károli Gáspár-féle fordítása. Az elbeszélő az imádság sorai közé applikálva vezeti elő azt az egész könyvben jól észlelhető szálát, amely a versolvasásra és -írásra nem szakrális cselekedetként, hanem azonnal fogyasztható terméket létrehozó, praktikus és profán aktusként tekint. Hozzá kell gyorsan tenni, hogy ez a játékos attitűd a választott és átdolgozásra „ítélt” alkotók felfogásától sem idegen, Csokonai Vitéz Mihály, József Attila, Radnóti Miklós, Pilinszky János, Petri György, Weöres Sándor lírájában bőséggel fellelhetők a ritmusok és formák közt barangoló elbeszélők kalandozásai. Baka István, Koncz István, Bosnyák István, Sziveri János, Böndör Pál, Beszédes István, Bozsik Péter, Ladányi István, Szabó Palócz Attila, Orcsik Roland költészetéből pedig jól ismerhetjük a szerepeket szívesen változtató, névcserében elmerülő, lírai alteregók arcvonásait felvevő narrátorokat.

Miközben Tóbiás kötetének első átdolgozása az imádság kereteit fellazítva jelöli ki pozícióját, gyorsan végigszáguld a történelem tapasztalatain: „megbocsátottunk hirosimának/megbocsátottunk iraknak/megbocsátottunk koszovónak”. Ami azonban ennél is meghatározóbb, az új *Mi Atyánk* a jelen látteleletét adva az isteni szférának az azonnali fogyasztás világába helyezhetőségét villantja fel: „mexikói hamburger/mekdonáldsz márka/helyett/mexikói úristen/ugyancsak/mekdonáldsz márka”. A *Túliratok* második egységébe (*Aki látni akar*) válogatott klasszikus auktorok átköltéseiben úgy használja az eredeti költeményeket, hogy szemantikájukat lényegesen nem változtatja meg. A hiperbolikus és a halmozó jelentéstartalmú sorokkal bővített eredeti költemények egyfelől a poéta szerepének lehetőségeire és elkötelezettségeire irányítják a figyelmet, miközben hol a lírai ént elrejtő, hol előtáró hangokat erősítik fel. Így lesz Csokonai költeménye, *A poétákban lakó istenség*, Tóbiás-féle verziójában a lírai szubjektum ars poeticus körüljárásának lehetséges megfogalmazása: „*Akinek lehellete/virágillatú/az menjen okítónak/bújjon katedrák mögé*”. Eötvös József *Egy újszülött gyermek halálára* című versének átiratában, ahogy Babits filozofikus fragmentumának (*Töredékek*) variánsában is a halállal, az elmúlással való találkozás pillanata bukkan fel. Ám Eötvös gyermeket sirató sorainak fájdalmas pátosza Tóbiás verziójában tragikomikummal telítődik, a Babits-vers pedig, amely eredeti formájában a halál szertartásosságának természetét problematizálta, ebben a kötetben inkább a szakrális ünnepélyességet eltávolító gesztusokat használ: „*be nehéz kimondani/a favágó megbüdosödik de/a fák illatozva hálnak meg*.” A pusztulás tragikumát, az énekmondó halálát megéneklő ismert darabok közül a *Razglednicák* itt olvasható változata ugyancsak iróniával erősíti a Radnóti-sorokat: „*Fölöttünk fú a förtelmes halál* és prüszköl/és leköp/és mi a földig hajolunk.” A felidézett lírai világokon ejtett változtatások részben a korszerűbb, aktualizáló hangzást szolgálják, ám az átdolgozások az allúzió érzetét erősítendő a szókészlet reprodukálását is igyekeznek megvalósítani. Ady e gyűjteménybe kerülő verse, *A ló kérdez* újraírt változatában az autentikusság látszatát a tájleíró szerkezetek („a szikes délibábja”) biztosítják. József Attila *Sárga füvek* című költeményét is az eredeti szöveg auráját megtartva egészíti ki a túlíró poéta: „mikor a napsugár/lágyékon döfi/a szikes vágóhídján”. A *Sárga füvek* József Attila-mondatát („*A tenger nyugodt, elbeszél,*”) a *Túliratok* a hangsúlyozás és a bővítés retorikai jegyeit használva („Egyedül csak/ a tenger nyugodt elbeszél”) dolgozza át, saját markáns vállalását, a narráció változatos módjainak bemutatását középpontba helyezve. Ez a cél körvonalazódik Dsida Jenő *Üzenet* című versének átdolgozásában („*ne közeledj/amit el akartam mondani/elmondtam*”), és Weöres Sándor köl-

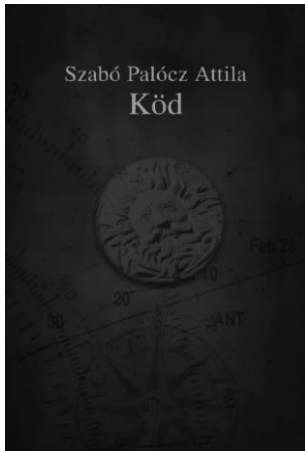

teményében [*Előbb a part...*] is: „*S ami ezután volt ott kezdődött/ a pillanat/amiről már csak hallgatni lehet.*”

A verseskönyv harmadik ciklusa (*Szétszórt történyhüvelyek*) a modernitás mestereit idézve folytatja az elbeszélés határait kijelölő gesztusok halmozását. Ez látható az egyik Pilinszky-átiratban (*Akár a föld*): „*A sírás ünnepéye/meg mindig az egyetlen/ őszinte megnyilatkozásunk.*” Koncz István a költő halálát jósoló sorainak (*Neruda halott?*) feldolgozásában a poéta pusztulása a mondás nyilvánvaló végpontja, benne a költői váteszszerep ironikus felfogásával kapcsolatos játékok teret: „*Neruda halott/és nem fog feltámadni [...]* *Félelmetes ugye a költő szeretése/amikor a vécn ülve/ránknyit az égi cenzor.*” A „mesterek árnyéka” persze időről időre rávetül a pretextusok mögül kibukkanó lírai szubjektumra, Bosnyák István *Imperativus* című versében, ahogy itt olvasható variánsában is a genetikai leszámazás és a szellemi genealógia atmoszférájának együttese teremthetik meg: „*Nem lehet/elődök nélkül meghalni.*” Fehér Kálmán, Cs. Simon István és Szűgyi Zoltán versei a szülőföld tájaihoz kötődő szubjektum történetei, a választott darabokat a *Túliratok* a kiszakadás, a haza elhagyásának szempontjait erősítve írja újra. Néhány másik szöveg (Petri György: *A büntetés*, Böndör Pál: *Vérkép*, Baka István: *Prédikátor-ének*, Sziveri János: *Ebzsoltár*) emberképében a szertartások szakrális aktusait egyébként is profanizáló lírai világok körülhatárolását tovább hangsúlyozó imitációk halmozódnak.

Az átírás gesztusait magabiztosan és nagyvonalúan kezelő elbeszélők történeteit a kortárs magyar nyelvű líra reprezentánsaiból válogató *Szüntelen kopogás* ciklus zárja. A történelem groteszk és komikus játszmainak megjelenítését újragondoló részek újfent szemrevételezik a hazai tájhoz kötődés élményét. Turczy István költeményében (*Hatsoros vers a történelemről*) a diktátorok, a történelem semmibe vesző diktálói vitriolosra rajzolt képét látja a lírai én, nem változtatják meg az alapképletet Tóbiás bővítései sem: „*és más csatákban megdicsőült zsarnokok/helyett ma felkapaszkodott/senkifiak/trónolnak az olümposz tetején.*” Bozsik Péter és Ladányi István lírájának felidézésével a közelmúlt történelmének aktualizálható eseményei tűnnek fel, még erősebb hangsúlyt kapnak az eredetileg is az ironia eszköztárából válogató megszólalásmódok. Orcsik Roland *Der letzte tourist in Europa* című négy sorosa pedig ebben a formájában az epigramma kereteit áthágva, a szüzsét felduzzasztva válik egy csirkegyár épülésének meséjévé, miközben a számkivetettség tranzittereinek élményét átírva, a helyhez kötődés élményét veszi közelebről szemügyre. Hasonló pályákon mozognak a Sándor Zoltán, Szögi Csaba, Szabó Palócz Attila, Verebes Ernő verseit felforgató átdolgozások.

Lázár Tibor illusztrációi, egy férfitest különböző részleteire fókuszáló grafika-sorozat darabjai szellemesen élnek együtt Tóbiás „átköltéseivel”, amelyek átgondolt, sokszor határozottan invenciózus változatai az eredeti verseknek. Az ilyen típusú, feldolgozásokat használó köteteknél a legfontosabb kérdés, hogy a klasszikus előképek világában barangoló továbbbírók mennyire maradnak a vendégszövegek közt bujkáló poéták. Tóbiás verseit olvasva látható, hogy a *Túliratok* világa nemcsak a rejtőzködésé, remake-jeinek lírai szubjektumai nemcsak az írás körüli motoszkálással múlatják az időt, a költői ízlés fontos vonásait is megmutatják. A kiválasztott kötött vagy éppen szabad formákban élő vendégszövegek ebben a gyűjteményben a szabad vers képlékeny, tág mozgásteret nyújtó közegében kelnek új életre, a válogatás verseit a műfajokban elmélyedő, magabiztos, legtöbbször ötletes és helyenként kifejezetten eredeti megoldásokat is kínáló hang jellemzi.

zEtna Kiadó
Zenta, 2011
75 oldal, 1400 Ft

”

Szabó Palócz Attila 2011-es, kilencedik kötete, a *Köd* ugyancsak allúziók építőköveit egymás mellé helyezve teremti meg saját lírai világát. Ez a karakteres hang a költő első jelentkezésétől tendenciózus jegy, már az 1993-mas *Résnyire nyitva* című válogatás is ezt a markáns, a klasszikusok és a modernség jelentős alkotóinak univerzumát imitáló módszert követte. Szabó Palócz ezúttal három ciklusba, az hommage három egymástól jól elkülöníthető mintázatát kirajzolva rendezte el a kvalitásos elődök sorainak továbbgondolásait. Az elsőkben azok a kultikussá vált irodalom- és költészettörténeti momentumokra épülő szövegek kaptak helyet, amelyekben a lírikus sorai valójában bekebelezik a vendégszövegek ismert citátumait. A *Csönd* című egység nyitánya például az azonos című szabad vers, amely József Attila szegedi időszakának fontos pillanatát, a *Csönd* című lap alapítását, szerkesztését, a szerkesztőbizottság műhelymunkáját, a lap körül alakuló kritikai aurát teszi témájává. A költemény végén feltüntetett keletkezési helyek és dátumok (Makó és Zenta 1923 és 2005) a két, különböző időben született réteg összedolgozását, a József Attila-sorok bekebelezését hangsúlyozzák. Hasonló a helyzet *Az istenek halnak az ember (f)él* című hosszú verssel, amely egyfelől József Attila Babits-kötetéről írt támadó hangú kritikai tanulmányát valamint a szóban forgó, recenziált Babits-kötet idézett részleteit csúsztatja össze, miközben Szabó Palócz sorai az így létrejövő új verzió kötőanyagai. A hosszú szabad vers, miközben a József Attila-kritika érvelését és argumentációs technikáit követi, az abban közelebről vizsgál, pellengérré állított versidézeteiket és a költő bíráló, „elemző” reflexióit is beszippantja. Így kerülnek a versbe az *Elég a kóstoló*, a *Babylon egerei*, az *Egyfajta kultúra*, a *Gondok kereplője*, a *Miért lázadsz az Este ellen?* részletei. Bár Szabó Palócz lelkesen egészíti ki a személyes megszólalás tétjeit a József Attila és Babits Mihály közti hektikus kapcsolat egyik legismertebb állomásával, a lírai én pedig biztos kézzel irányítja az eltávolítás és a bekebelezés akcióit, úgy tűnik, legjobban mégis a három szerző motívumaiból együtt bontakozó kép, a köd szemantikájának sokoldalú bemutatása működik ebben a szövegben, a többi ügyes, ám nem különösebben izgalmas ujjgyakorlat. E ciklusban olvasható még *A szürke eminenciás* című vers, amely hasonlóan a Tóbiás Krisztián kötetét ihlető poétikai kísérlethez, a zEtna.org egyik, kortárs lírikusokat átdolgozásra kérő feladatához kapcsolódik. Az azonos alapanyag újraírását célzó „továbbiratok” közül Szabó Palócz verse költői hitvallásként, általános egzisztenciális

vonásokat felmutató létösszegzésként képzelet el, bővíti a feladatként megadott sorokat. Az első részt a *Halál Szabadkán* című, Deák Ferenc délvidéki költő előtt tisztelgő szöveg zárja, amely a városhoz, a szülőhelyhez kötődés ellentmondásos élményével vet számot.

A *Köd* második, *Tintahalak* című egységének darabjai az első rész konkrét intertextusokat szövegtestébe építő módszerétől kissé elmozdulva, a laza, az alkotó megfogalmazásában „enyhe átirat” tartományában mozognak. Miután a *Halál Szabadkán* szépen és finoman vezette át az olvasót a lokalitás motívumait és jelentéskörét nagy figyelemmel követő második fejezetbe, a *Tintahalak szárnyán* a mottóként szolgáló Papp Attila Zsolt- és Tóth Erzsébet-idézetek szövegbe applikálásával jelzi a szülőföldhöz tartozás élményeinek újraírását, miközben a kézenfekvő módon kínálkozó Radnóti-reminiszcenciákban („látom, térkép lenne e táj”) rejlő lehetőségeket is felhasználja. A tájat szemrevételező költői én az otthon bejárását és a belőle kiszakadás problémáját átgondolva hasznosítja újra a kisebbségi lét érzeteit jól ismerő erdélyi szülőhelyű alkotók ide is illő sorait: „a bősztintahallal tartanék/s szentelnék ennek egy elbeszélő költeményt” [...] „keresztül s kasul az ismert világ határáig,/ezen a kis országon át”. A 2005 című Böndör Pál költeményéből (2002) különösen annak kivándorló, lakhelyüket elhagyó, az emlékezetből kihulló szereplőit lajstromozó passzusait veszi át. Eközben a böndöri plánum, az „exodus és az expanzió” változatos formáit versbe szedő szubjektum történeteit megörökítő „én” szelleme Szabó Palócz soraiban is tovább él. A *...Majd ott lakunk a Szamosnál* az emlékekben állóképpé merevedő térséget megíró sorait a *Szernovodszkban* a helyszínhez kötődő traumatikus érzetek, az emlékezés és a felejtés, a hiány és a veszteség élménye váltják föl.

Szabó Palócz Attila megbízható módon vezeti elő a sokfajta eredetű lírai minták sajátjátételét, úgy tűnik a legjobban sikerült pillanatok mégis azok, amelyekben az „összövegekhez” kötődés kevésbé van jelen, amikor az alkotó elengedi a mesterek kezét. Bár a kötet utolsó, *Lett egy vers* című ciklusának első darabja (*Nagyszerű költemény*) még ezt, a lírai előképek és párhuzamok bűvöletében élő elbeszélőt mozgatja, mégis a leginkább figyelemre érdemes részek a kötet e verssel bevezetett zárlatában olvashatók. A költői témák és formák születésével átgondoltan foglalkozó, a korábbi szövegtörmelékeket a saját lírai oeuvre testébe dolgozó narratíva itt mintha hitelesebben működne, mint a korábbi, emblematikus témákkal és motívumokkal, olykor versformákkal való, öncélúnak ható bűvészkedés. Különösen igaz ez a *Nagyszerű költemény* című versre, amely Verebes Ernő szövegével (*Hallatlan élmény*) és John Cage zeneművével (*4' 33" (Csend)*) lép izgalmas dialógusba. Az elmondás, az elmondhatóság problémái, a lírikus alkat anyaggyűjtő cselekedetei Cage legismertebb, partitúra és hangjegyek nélküli, számos improvizatív lehetőséget tartogató, a csend lecsupaszított egyszerűségét problematizáló darabjának „hallgatása” ürügyén merülnek fel. A *4'33"* egyik ismert előadásának élvezetét, az „üzenetet” fürkésző hallgató interpretációs erőfeszítéseit Verebes versében a kellemetlen telefoncsörgés, a váratlan üzenetek zavarják meg. Szabó Palócz Cage-élményét a befogadás csatornáinak átláthatósága jellemzi, a zavaró körülmények elmaradása „zene” és szöveg együttes átélésének kegyelmi állapotát teremti meg. A kötet utolsó részének lírai darabjai, az *Átszállás az éjszakai buszon a Népligetnél*, az *Elherdált kincseink*, az *Elevent keresőben*, a *Lett egy vers* vagy a *Titkos képzetek* a költő általános és szokásos napi gyakorlatáról, a szavakba kapaszkodó, az írás kínjaival küzdő elbeszélők gondjairól számolnak be. A *Hologram*, és a *Tájvers* az előző ciklus lokális illúzióit, a *Tintahalak szárnyán* és a 2002 ötleteit folytatja. A leghangsúlyosabban és a legjobban talán a *Hologram* összegzi az egész válogatás

fontos témáját: „mert térkép e táj,/és nem érleli tovább azt,/ami belőle egyszer már/kiszakadt”. Szabó Palócz Attila kötetének lírai szubjektumai a szabad vers, a haiku, az epigramma keretei közt megszólaló, a metrumok és a formák labirintusában kedvvel barangoló elbeszélők. Az alkotó kötetről kötetre bizonyítja, hogy képes egyenletes színvonalon felvillantani az imitáció sokfajta árnyalatát, bár izgalmas lenne még erősebben hallatni a saját hangot, láthatóan az is tartogat figyelemre érdemes mondatokat.

(Az írás a TÁMOP -4.2.2/B-10/1-2010-0012 témaszámú projekt keretében készült. A TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című projekt az Európai Unió támogatásával, az Új Széchenyi Terv keretében valósult meg.)

SÜTŐ RÓBERT: GÁT